

JURYVERSLAG EERSTE RONDE

EO WIJERS PRIJSVRAAG

2022-2023

WAAR WIJ

WILLEN WONEN

Februari 2023

Wijers
EO WIJERS
STICHTING

Vooraf

De twaalfde editie van de Eo Wijersprijsvraag gaat over hoe klimaatadaptatie en stikstofreductie (lees: natuurverbetering) een 'hefboom' kunnen zijn om steden en landschappen klaar te stomen voor de toekomst. Vier regio's vormen het decor: de Rijn-Maasmonding, Midden-Zeeland, de Achterhoek en Oostelijk Flevoland. De uitvraag luidt: **'Schets in woord en beeld hoe de leefomgeving bestaande uit landschap en bebouwing op basis van klimaatadaptatie en stikstofreductie een kwaliteitsimpuls krijgt. Daarbij gelden drie hamvragen: hoe ziet het eruit, hoe werkt het onderliggende systeem en hoe krijgen we zaken voor elkaar (governance en financiering)?'** Voor een gedetailleerde beschrijving van de opgave en de regionale uitwerkingen is het reglement beschikbaar.

De prijsvraag bestaat uit twee rondes. Voor de eerste ronde leverden 31 teams een visiedocument in, waarin zij in woord en beeld hebben beschreven hoe zij de gestelde opgave voor de betreffende regio aan willen pakken. Tijdens het juryberaad op 27 januari 2023 zijn alle inzendingen besproken en beoordeeld, en is besloten welke teams doorgaan naar de tweede ronde. Deze winnende teams werken de komende maanden hun voorstellen uit tot volwaardige plannen. In juni worden deze plannen beoordeeld en in het najaar worden de regionale en landelijke winnaars bekend gemaakt.

Dit document bevat het verslag van de eerste jurybijeenkomst. Het bevat algemene bevindingen en toelichting op de geselecteerde inzendingen. De inzendingen die niet zijn geselecteerd voor de tweede ronde hebben persoonlijk het jurycommentaar ontvangen.

In de beoordeling zijn de volgende criteria gehanteerd: 1. inhoudelijke kwaliteit en integraliteit van analyse en oplossingsrichtingen (om bodem, water en lucht in balans te brengen, koppeling tussen natuurverbetering/stikstofreductie en water- en klimaatopgave, koppeling met andere maatschappelijke opgaven); 2. innovatie- en verbeeldingskracht; 3. procesaanpak tweede ronde (in het bijzonder hoe andere disciplines en stakeholders worden ingezet); 4. relevantie: in hoeverre de inzending kwesties adresseert die toepasbaar zijn voor andere gebieden.

Inhoudsopgave

Vooraf	2
Inleiding	4
Algemene bevindingen	5
Rijn-Maasmonding	6
Geselecteerde inzendingen	7
Rotterdam Waterstad 2100	7
Tweestromenland - leve(n)de deltastad!	7
Zoals getij het land vormt, bouwen wij samen	8
Overige inzendingen Rijn-Maasmonding	9
Achterhoek	10
Geselecteerde inzendingen	11
Operatie Landschap	11
Naoberschap met een grensoverschrijdende blik	11
Aardkundig fundamentalisme	12
Overige inzendingen Achterhoek	13
Midden-Zeeland	14
Geselecteerde inzendingen	16
Een ontdekkingsreis naar Nieuw Zeeland	16
Zeeland Zoutland Groeiland	16
Zeelandia	17
Overige inzendingen	18
Oostelijk Flevoland	19
Geselecteerde inzendingen	20
De Flevotoop	20
Van hokjesgeest naar pioniersgeest	20
Overige inzendingen Oostelijk Flevoland	22
Colofon	23

klik op het logo om terug te
gaan naar de inhoudsopgave

Inleiding

Het mag inmiddels geen verrassing heten dat de grote vraagstukken van deze tijd – klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, de omslag naar hernieuwbare energie, andere vormen van mobiliteit, de landbouwtransitie, sociale ongelijkheid, het tekort aan betaalbare woningen – een duidelijke ruimtelijke dimensie hebben. De aanpak van deze opgaven valt of staat met de manier waarop we onze landschappen, steden en dorpen inrichten. Er zal de komende decennia dan ook sprake zijn van een ‘grote verbouwing’ om alle ruimteclaims een plek te geven, en er is veel aan gelegen om te zorgen dat deze operatie tot hoogwaardige woon- en werkmilieus leidt, tot leefbare, veilige en sociale steden, tot een schoon en gezond milieu, tot nieuwe ruimtelijke kwaliteiten.

In deze editie van de Eo Wijersprijsvraag ligt de nadruk op twee van die opgaven: klimaatadaptatie en natuurverbetering. De keuze voor deze twee thema’s is niet zo vreemd. Overall in Nederland is de kwaliteit van de leefomgeving door de gevolgen van klimaatverandering (overstromingen, hitte, droogte) en door het overschrijden van ecologische grenzen (lees: de uitputting en vervuiling van het bodem- en watersysteem door verstedelijking, intensieve landbouw en industrie) onder grote druk komen te staan.

Hoewel deze onderwerpen inmiddels volop in het spotlicht staan, leeft de zorg dat ze technocratisch en sectoraal worden aangepakt. Het risico bestaat dat we maatregelen treffen waar we op de lange termijn niets aan hebben, omdat landschappen niet structureel verbeterd worden, nauwelijks betekenis krijgen en de bodem, het water en de lucht niet ‘tot leven worden gewekt’.

Geheel in lijn met haar rijke traditie wil de Eo Wijersstichting hier tegenwicht aan bieden. De insteek van deze twaalfde prijsvraag is dan ook om met ontwerpend onderzoek vraagstukken in samenhang te bezien en natuurlijke systemen met elkaar in balans te brengen. Daarnaast moet de prijsvraag sturingsprincipes opleveren waarmee de ‘grote verbouwing’ in goede banen wordt geleid.

Daarmee treedt de stichting in de voetsporen van Jac. P. Thijsse die 100 jaar geleden al in zijn Verkadealbum *Waar wij wonen* een groot publiek oepriep om zorgvuldiger met het landschap om te gaan. Dit betekent niet dat het behoudende spoor van natuurbeschermer Thijsse moet worden gevolgd. Integendeel zelfs. Ontwerpend onderzoek naar een structurele en duurzame aanpak van het klimaat- en natuurvraagstuk mag immers ook leiden tot leefomgevingen die we nog niet kennen en tot regionale identiteiten waar we van moeten leren houden. Uiteindelijk is het de bedoeling om het maatschappelijke en politieke gesprek over de ruimtelijke toekomst van Nederland van munitie te voorzien. In dit geval door nieuwe en hedendaagse Verkadeplaten te presenteren, waarop bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en politici aantrekkelijke, duurzame en houdbare landschappen te zien krijgen.

Een glimp van die nieuwe Verkadeplaten was op te vangen op 27 januari tijdens de jurering van ronde 1. In een tot koffiebar omgebouwde autogarage in Utrecht kwam de landelijke jury bijeen: voorzitter en landschapsarchitect Berno Strootman, dijkgraaf van waterschap Aa en Maas Mario Jacobs en Bregje van Wesenbeeck, wetenschappelijk directeur bij Deltares. Op tafel de 31 inzendingen – 4 voor de Rijn-Maasmonding, 5 voor Oostelijk Flevoland, 13 voor Midden-Zeeland, 9 voor de Achterhoek.

[Inzendingen online te bekijken op www.eowijers.nl](http://www.eowijers.nl)

Per regio kregen Strootman, Jacobs en Van Wesenbeeck gezelschap van steeds twee juryleden uit de regio. Voor de Rijn-Maasmonding waren dat stedenbouwkundige Freek van Riet en transitiehoogleraar Derk Loorbach. Vanuit de Achterhoek kwamen Hans Leeftang, ooit oprichter van de Eo Wijersstichting, en planoloog Ellen Klein Gunnewiek langs. Voor de Zeeuwse blik schoven Leo Adriaanse (voormalig medewerker van Rijkswaterstaat) en landschapsarchitect Jan Willem Bosch aan. Namens Oostelijk Flevoland waren schrijver en historicus Eva Vriend en landbouweconoom Krijn Poppe aanwezig.

Algemene bevindingen

Om te beginnen: de jury is onder de indruk van de inzendingen. Sterker nog, de inzendingen stemmen uitermate vrolijk. Het geeft een goed gevoel om te zien dat er genoeg mensen zijn met een droom voor ons landschap. Het is hoopvol om te lezen hoe betrokken ontwerpers, adviseurs en experts zijn bij de toekomst van steden en landschappen, en om kennis te maken met hun gedeelde verlangen naar een leven in harmonie met de natuur. Het helpt dat een aanzienlijk deel van die droombeelden geloofwaardig is. De jury ziet volop voorstellen die zaken in gang kunnen brengen, niet alleen vanwege de historische en landschappelijke inbedding, maar ook door de inspirerende en kansrijke strategieën en interventies die de teams voorleggen.

Het valt de jury op dat bij het beantwoorden van de 'hoe-vraag' (zeg maar criterium 3), de inzendingen uiteenlopen. Slechts enkele inzenders komen met een verfrissende aanpak, de meeste teams volgen de gebaande paden en doen wat ze gewend zijn: fasering, stakeholders raadplegen, expertmeetings. De governance verdient, aldus de jury, in de tweede ronde dan ook meer aandacht. Niet alleen qua proces en organisatie, maar ook in het betrekken van andere disciplines en stakeholders. Sommige voorstellen ogen nog te veel als 'ontwerpersfeestjes', terwijl systeemkennis over landbouw, regionale economie, hydrologie en ecologie voor de aanpak van de voorliggende opgaven essentieel is.

Over die governancekant en het procesontwerp was enige discussie. Sommige juryleden verbaasden zich dat maar weinig inzenders refereren aan lopende beleidstrajecten, zoals het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en Novex. Zij hadden graag gezien dat inzenders daarop zouden aanhaken, om zo regionale partners handvatten te bieden om mee aan de slag te gaan. Andere juryleden daarentegen meenden dat het beter is om afstand te houden tot die beleidstrajecten. Het is immers niet de bedoeling dat deelnemers aan een ideeënprijsvraag als deze op de stoel van overheden gaan zitten – door bijvoorbeeld in het kader van het NPLG een gebiedstraject uit te werken. Zij zien de Eo Wijersprijsvraag als middel om verrassende, verfrissende en soms radicale ideeën te verkennen, juist om overheden – maar ook anderen die bezig zijn met ruimtelijke ontwikkelingen in een regio – van gebaande paden af te krijgen en opnieuw aan het denken te zetten. Dat is misschien ook wel waar regio's het meest aan hebben, zo blijkt. De vier die zich als gastheer hebben opgeworpen zitten te springen om verfrissende blikken en ideeën.

Dit raakt aan een advies dat de jury voor het vervolgtraject heeft, om zoveel mogelijk aan verwachtingsmanagement te doen. Bij experts en belanghebbenden die in de tweede ronde betrokken worden – en die regelmatig nieuwe ideeën op hun gebied 'af zien komen' – kan het gevoel ontstaan dat ze werkelijk aan een plan gaan werken. Zorg dus dat vooraf duidelijk is wat de insteek is van deze prijsvraag, zodat niet alleen stakeholders en overheden de voorstellen op waarde schatten (als een mogelijke denkrichting voor de regio), maar teams ook gestimuleerd worden om de handen ineen te slaan (kennisdelen en samenwerken).

Rijn-Maasmonding

De jury is eensgezind over de kwaliteit van de vier inzendingen: die is hoog. Het deed enkele juryleden verbaasd vaststellen hoe bijzonder het is dat de ontwerpgemeenschap voor zo'n eerste ronde (toch een pitch, toch onbetaald) bereid is om nu al zulke doorwrochte voorstellen op tafel te leggen.

Sommige inzendingen – althans elementen daaruit – doen denken aan bestaande studies. Om te voorkomen dat een ongelijk speelveld ontstaat, is het van belang dat in de tweede ronde voor alle teams voldoende werk aan de winkel is. De drie voorstellen die doorgaan bevatten volgens de jury genoeg onderzoeksvragen om in de komende maanden een verdiepingslag te maken op hetgeen nu al is ingestuurd.

De studies dragen weinig grote verrassingen in zich. Dat is niet zo vreemd, want de opgaven in deze regio – inclusief hoe we daarmee om dienen te gaan – zijn voldoende bekend. De uitvraag ging over hoe waterveiligheid, natuurherstel en de beschikbaarheid van zoet water op lange termijn van invloed zijn op het stedelijk leefklimaat en een klimaatbestendige havenconomie.

De jury ziet voldoende variatie in de wijze waarop de winnende teams deze opgaven aanvielen, ondanks dat de keuze voor een open watersysteem (estuariumherstel) en een nadruk op de uitwisseling van zoet en zout water in vrijwel alle voorstellen leidmotief zijn. De inzending **Waterstad 2100** is zeer compleet, doordat dit team meerdere oplossingen aandraagt voor waterveiligheid, natuurontwikkeling, circulariteit en verstedelijking. Het plan **Tweestromenland** richt zich nadrukkelijk op het riviersysteem, door vaargeulen te beperken en zo ruimte te creëren voor natuur. De inzending **Zoals het getij land vormt, bouwen wij samen** voegt een andere kleur toe aan het palet van drie: een thematische focus op de transitie van de haven – een origineel idee, aldus de jury, al blijft het watersysteem daardoor wat onderbelicht.

Geselecteerde inzendingen

Rotterdam Waterstad 2100

Team

Dirk van Peijpe, Timo Stevens, Geertje Maagdenberg & Margherita Ghini
De Urbanisten,
Nanco Dolman, Ellis Penning,
Rutger van de Brugge & Aditi Natarajan
Deltares

Dit toekomstperspectief is volledig en goed doordacht. De duidelijke vertellijn laat zien hoe geaccepteerde adaptatiescenario's (beschermen, meebewegen, zeewaarts) uitpakken op verschillende schaalniveaus. Het resultaat is een aanlokkelijk toekomstbeeld. De stad Rotterdam is straks beschermd tegen drie meter zeespiegelstijging door een deltadijk en twee zeesluizen en beschikt over een gesloten zoetwaterkringloop. De haven groeit uit tot een klimaatbestendige en fossielvrije 'archipel'. De inzenders schetsen een duidelijk beeld van hoe in deze nieuwe waterstad gewoond wordt - te midden van waterrijke landschappen en met de Maas als binnenwater.

Voor de volgende ronde roept de jury het team op om meer aandacht te besteden aan hoe ze dit sterke plan verder denken te brengen. 'Speculatief rekenen aan kosten en baten' is niet een vervolgstap waar de jury aan denkt - want hoe relevant is dat nog als het uitgangspunt straks is dat we over 80 jaar koste wat kost niet willen verdrinken? Het helpt als het team nadrukkelijk de interactie met de praktijk aangaat (om wie gaat het dan?) en een scherper idee krijgt van hoe het achterliggende adaptatiepad dient te verlopen. Welke stappen zet je wanneer, welke onzekerheden doemen op, hoe breng je de benodigde cultuuromslag tot stand? Daarbij is het verstandig om te bekijken wat een dergelijk governance model betekent voor de inhoudelijke koers van het plan.

Tweestromenland - leve(n)de deltastad!

Team

Han Meijer TU Delft,
Jasper Hugtenburg & Lea Soret
H+N+S Landschapsarchitecten,
Sarah Huijbregts, Ruben Hoek & Marcel van der Meijs
Palmhout Urban Landscapes,
Bart Kuipers Erasmus Universiteit,
Esther Blom ARK Natuurontwikkeling

Een subtiele ingreep, met grote impact op het natuurlijk systeem. Zo duidt de jury het voorstel om een wirwar aan kanalen te bundelen tot een hoofdvaarroute tussen zee en rivier. Daarmee wordt volgens de inzenders de weg vrijgemaakt voor een nieuwe symbiose tussen stad, haven en estuarium. Onder meer doordat getijdenwerking en sedimentatie weer vrij spel krijgen en zo 'orde en ritme aanbrengen in het landschap'. En die symbiose brengt meer: de omslag naar een postfossiele haven economie - hiervoor mag in de tweede ronde wat meer aandacht zijn, aldus de jury -, de bouw van verscheidende woonmilieus (tegen het decor van het hernieuwde havenlandschap) en de totstandkoming van een ecologische schakel in migratieroutes van vogels en vissen.

EO WIJERS
STICHTING

Ook het vervolg wekt vertrouwen, ook omdat de inzenders een beleidsmatig-technisch spoor (aansluiten bij bijvoorbeeld het Deltaprogramma en het betrekken van experts om de geomorfologische basis op orde te krijgen) combineren met een sociaal-cultureel spoor. De jury juicht het betrekken van een schrijver, filmmaker en filosoof toe. Gebruik hun input om met een frisse blik naar het eigen voorstel te kijken, en gebruik die bevindingen vervolgens voor de verdere uitwerking.

Zoals getij het land vormt, bouwen wij samen

Deze inzending stelt de haven voor zonder petrochemische industrie, als een plek waar schone en duurzame raffinaderijen herbruikbare chemicaliën en biobased grondstoffen produceren. Tegelijkertijd wordt een link gelegd met de broodnodige ecologische transitie, door in het Haringvliet en op de Nieuwe Maas getijdenwerking toe laten. Volgens de inzenders ontstaan zo de juiste omstandigheden om stad en haven te verweven, en nieuwe recreatieve 'uitloopgebieden' te maken.

Team

Cor Geluk, Floor Hendrickx, José David Herras Barros, Huub Juurlink, Jeroen Müller & Carlos Salinas Juurlink [±] Geluk Oscar Rommens import.export. ARCHITECTURE

Het ietwat idealistische vergezicht kan opgevat worden als wensdenken, maar sluit juist aan bij de realiteit. Binnen het havenbedrijf is men op zoek naar verbeeldingen van hoe een toekomst zonder petrochemie eruitziet, en wat dit betekent voor delta, natuur en economie.

Het plan van aanpak voor de tweede ronde is gedegen. Het is de bedoeling om op basis van historische analyses en spannende referenties (zoals hoe in Pittsburgh haven stad werd) uit te vogelen hoe dit idee 'vermaatschappelijk' kan worden – of zoals ze zelf schrijven: 'We benaderen het vraagstuk simultaan vanuit co-creatie en bottom-updenken'. Daarvoor wordt een breed team opgetuigd, met naast ontwerpers haveneconomen, petrochemiekeners, mariene ecologen en sociaalgeografen.

In de tweede ronde verdient het watersysteem en de waterveiligheid – zeker gezien de opgave en de criteria – meer aandacht. De voorgestelde maatregelen (keringen weghalen die later terugkeren, het waarom van kreken en geulen in het binnenland) roepen vragen op.

Overige inzendingen Rijn-Maasmonding

Zoet Holland, Zout Zeeland. Daar willen we wonen!

Achterhoek

Ook over de meeste Achterhoekse inzendingen is de jury te spreken. Of zoals een jurylid het verwoordde: 'Wat een rijkdom, en hoe bijzonder dat professionals zich aan dit gebied verbinden en het gebied ook zo goed lijken te kennen.' Zoals gevraagd in de regionale uitvraag – **'kom met nieuwe "mozaïeken" waarin actuele opgaven een plek hebben, bodem en water als basis gelden, en de ruimtelijke kwaliteit van het kenmerkende coulisselandschap versterkt wordt'** –, hanteren veel teams tot genoegen van de jury een brede en integrale blik. De historische en landschappelijke inbedding van sommige voorstellen is uitmuntend. Vooral de plannen die de geomorfologische onderlegger van de Achterhoek bezien in een groter geheel (tot in Duitsland aan toe) kunnen op instemming rekenen.

De jury plaatst enkele kanttekeningen. De voornaamste betreft een verwijzing naar Leonard Wijers zelf, die in zijn tijd bij de Rijksplanologische Dienst al zei dat planologie en ruimtelijk ontwerp geen disciplines van de tabula rasa zijn. De jury ziet in enkele voorstellen toch de neiging om onder het mom van transitie het landschap op te schudden of 'opnieuw neer te zetten'. Dat dit voorbij kan gaan aan wat er al is, is zeker in de Achterhoek allesbehalve verstandig. Dit is immers ook een regio van omgekeerde vlaggen en gevoelens van miskennis. Wie in zo'n omgeving de sociale, politieke en economische verankering van voorgestelde veranderingen veronachtzaamt, loopt het gevaar dat sleutelspelers afhaken.

Daarnaast wekken sommige plannen de indruk een stapeling van ideeën te zijn, zonder een sterk concept of een overkoepelende visie. Het omgekeerde werd ook gezien: wel een visie maar weinig inzicht in hoe die vertaald wordt naar projecten of ingrepen. Tot slot enkele aandachtspunten voor de tweede ronde. De jury ziet graag meer aandacht voor wonen, door bijvoorbeeld verbindingen te leggen met landgoederen en kleine dorpen – past inbreiden of uitbreiden bij de draagkracht van het landschap? En belangrijk: verlies de agrariërs niet uit het oog. Zij zijn, aldus de regionale juryleden, hoe dan ook nodig om het landschap te onderhouden, te behouden en te ontwikkelen. De drie inzendingen die doorgaan naar de tweede ronde zijn: **Naoberschap met een grensoverschrijdende blik**, **Operatie Landschap** en **Aardkundig Fundamentalisme**.

Team

Angéla Kortleven *UFO Urbanism*, Carmen van Maercke *Fallow*, Koen Weytingh *ToekomstSterk*, Jaap Spaans *Kragten*, Harry van Duijnhoven *Kragten*, Bauke de Vries *Hogeschool Saxion*, Aniek Wierstra *Hogeschool Saxion*

Geselecteerde inzendingen

Operatie Landschap

Omdat meer dan 80 procent van de Achterhoek in privébezit is en onderworpen aan de logica van de markt, stelt dit team geen gebiedsdekkende visie voor, maar een 'leerproces' waarin juist door aan te sluiten bij bestaande initiatieven, de vernieuwing van het landschap tot stand komt. Daarvoor wordt een nieuwe structuur opgetuigd tussen burger en overheid, *De Landschappen* genaamd. Door collectief beheer, inspraak en overleg komt het scheppen van land en het werken aan wateropgaven, biodiversiteit en huisvesting weer in eigen handen.

De jury noemt dit een 'echt aanpakplan' en vindt het zeer sterk om aan te haken bij waar de energie al zit, om ondernemers, burgers en grondeigenaren op te zoeken die in de luwte al bezig zijn met innovatie. Zoek ze op, aldus de jury, gooi de deuren open en zorg dat je de meest kansrijke initiatieven binnenboord haalt. Ook sterk: via een gedetailleerde tijdslijn terugkijken om te bepalen waar we heen willen. De teamsamenstelling wekt vertrouwen: meerdere disciplines, een stevige theoretische basis, voldoende kennis van transities, veel denkracht. Voor de tweede ronde geeft de jury een aanbeveling: zorg dat de cartografie niet beperkt blijft tot de bestuurlijke grenzen van de Achterhoek. Vanuit het bodem- en watersysteem verwacht ze kaartbeelden waarop de regio in een bredere context te zien is.

Naoberschap met een grensoverschrijdende blik

Team

Bart Aptroot, Matthijs Bouw, Ioanna Karadimitriou, Paula Knauer & Sumaita Tahseen *One Architecture*, Wilco Klutman, Vic Lagrouw *Arcadis*

Achterhoekser kan het bijna niet. Het aloude naoberschap wordt van stal gehaald om gezamenlijk en met kleine experimenten twee zaken voor elkaar te krijgen. Ten eerste het herstel van bodem, water en biodiversiteit, ten tweede het optuigen van passende en nieuwe verdienmodellen – ook in het licht van de noodzakelijke landbouwtransitie – om de regionale en agrarische economie van nieuw bloed te voorzien en landschapsinvesteringen te bekostigen. Denk bijvoorbeeld aan het bouwen van huizen voor nieuwkomers, die vanwege een toekomstige migratiegolf van het lage westen naar het oosten trekken. Het is in de Achterhoek een gevoelig onderwerp, maar dit team meent dat je het niet langer uit de weg kan gaan. Wat zijn mogelijkheden om hier op een Achterhoekse manier op in te spelen?

De jury is te spreken over de wijze waarop de

Wijers

EO WIJERS
STICHTING

inzenders de regio positioneren in het grensgebied met Duitsland. Het landschap tussen Groenlo, Winterswijk en het Duitse Vreden is het decor voor uiteenlopende pilots en experimenten. De lessen en inzichten die daarmee worden opgedaan worden gebruikt om op een hoger schaalniveau aan visievorming te doen.

Aardkundig fundamentalisme

Team

Peter Hermens, Maarten Schenk & Anne van Geel *Werkend Landschap*
Martijn Horst *Neder|land|schap*

Het bodem- en watersysteem tussen de Baumberge in Duitsland en de IJssel – en waar de Achterhoek middenin ligt – is in feite een kleine delta. In het westen het zandsteengebergte, vervolgens de bovenlopen van de Berkel en de Oude IJssel, tot slot het dekzandgebied richting de IJssel. Dit aardkundig fundament valt niet te betwisten, al zijn we er, aldus de inzenders van dit voorstel, compleet van losgezongen. Hun bod is klip en klaar: alleen als we inspelen op, ‘luisteren’ naar en ‘geloven’ in dit natuurlijke systeem komen we tot landschappen waar we echt willen wonen.

De jury herkent hierin een duidelijk statement over wat transitie in feite is: een rigoureuus kantelpunt instellen om het volledig anders te gaan doen. De verbeelding hiervan laat aan niets te wensen over. De doorsnede toont wat er gebeurt als we doorgaan op oude voet, maar ook wat een omslag in het denken en handelen ons kan brengen (op het vlak van landbouw, infrastructuur en wonen).

De jury is blij met deze out of the box-inzending. De radicaliteit uit het statement is consistent doorgevoerd: in de positie die het team inneemt (‘buitenboordmotor’), in de inhoud (zoals het onderscheid in verbonden en niet-verbonden, meer autarkische plekken) en in het op religieuze termen gestoelde taalgebruik. Dat taalgebruik – ‘kuisheid in de landbouw’, ‘identiteit om niet te verloochenen’, ‘woningbouw voor onze naasten’ – roept, zeker in combinatie met de term ‘fundamentalisme’ bij sommige juryleden twijfels op. Het is ironisch bedoeld, maar als dat niet begrepen wordt kan het tussen het team en regiopartijen in komen te staan. Voor dat contact met de regio is verbreding van het team, dat nu alleen uit een landschapsarchitect en een cultuurhistoricus bestaat, nodig, ook om de economische en sociale kant te duiden.

Wijers

EO WIJERS
STICHTING

Overige inzendingen Achterhoek

[ge]WOON gelukkig in de 8RHK

Groene Vingers Groene Hersens

Bouwen op 'goeie' gronden

Stroomopwaarts! Eén beek; één
gemeenschap

Jij bouwt mijn toekomst en ik die van jou

Midden-Zeeland

Aan de vooravond van de zeventigste herdenking van de watersnoodramp van 1953 buigt de jury zich over de inzendingen voor Midden-Zeeland. Die geschiedenis zet de 13 voorstellen in een scherp daglicht: de opgave om Zeeland en eigenlijk de gehele delta in de nabije en verre toekomst te beschermen tegen zeespiegelstijging vraagt meer dan ooit om fundamentele keuzes. Niet alleen in hoe we omgaan met kustverdediging, de bodem en het watersysteem, maar ook in het denken over natuur, over landgebruik, over alternatieve vormen van landbouw, over verstedelijking – over wat op termijn nog buitendijks- en binnendijks is.

De inzendingen vormen aldus de jury een mooie oogst. Er zitten voldoende interessante oplossingsrichtingen bij, met hier en daar verrassende ideeën die hun weerslag hebben op het hoger gelegen achterland. De jury herkent in de stapel de welbekende adaptatiestrategieën die kennisinstituut Deltares enkele jaren geleden introduceerde: ‘meebewegen’, ‘zeewaarts’, ‘beschermen open’, ‘beschermen gesloten’. Sommige inzenders pakken ze alle vier samen, maar de meeste pikken er een uit om verder uit te werken.

Tijdens het beraad wordt een allesbepalende constatering gedaan. In een aantal inzendingen – ook diegenen met kansrijke en goed beoordeelde voorstellen – is de analyse van de uitgangssituatie onvoldoende. Daarmee wordt bedoeld een gebrekkige kennis van de hydrogeomorfologie (de staat van de deltawateren en de kust), de houdbaarheid en functionaliteit van cruciale infrastructuur, het binnendijkse grondwatersysteem en de ontwikkeling van zeespiegelstijging (van 1 via 3 tot misschien wel 7 meter). Anders gezegd: de jury meent dat achter inzendingen aannames schuilgaan die gewoonweg niet kloppen – waardoor de oplossingsrichtingen op losse schroeven komen te staan. Als je hier in een tweede ronde op door zou gaan, zo waarschuwen de juryleden uit de regio, worden de regiopartners, maar ook bewoners, boeren en natuurorganisaties op het verkeerde been gezet. Het zal het collectieve bewustzijn en het draagvlak voor ingrepen en veranderingen niet bevorderen.

Dit heeft ertoe geleid dat inzendingen met aanvankelijk hoge scores toch niet doorgaan. Zo vielen twee voorstellen die lof oogstten om hun conceptuele kracht en gedegen uitwerking toch af, omdat de hydrologische, geomorfologische en bodemkundige aannames achter de plannen niet logisch zijn.

De drie inzendingen die doorgaan naar de tweede ronde vormen een gevarieerd palet van uiteenlopende oplossingsrichtingen. Als eerste de idee om het natuurlijk systeem van Midden-Zeeland als adaptieve en veerkrachtige onderlegger te gebruiken – zoals neergelegd in Een ontdekkingsreis naar Nieuw Zeeland. Als tweede een heldere gebiedsbenadering die uitgaat van lokale sectoren en thema's, zoals voorgesteld in het voorstel Zeeland, Zoutland, Groeiland. Ten derde de inzending Zeelandia waarin het herstel van het estuarium van de Rijn-Maasdelta centraal staat.

Volgens de regiojuryleden is dat namelijk een benadering waar we binnen de bandbreedte van denkbare oplossingen niet omheen kunnen. In vergelijking met voorstellen die voor een gesloten systeem gaan – zeearmen afsluiten, harde kustverdediging –, heeft een systeem waarin rivieren (met name via het Haringvliet en de Grevelingen) weer in verbinding staan met de zee op de lange duur talloze voordelen. Verder afsluiten is enorm kostbaar en de waterkwaliteit zal achteruitgaan. Een open systeem heeft weliswaar grote gevolgen voor het achterland (de zee kan over grote afstanden binnendringen en hogere rivierstanden vergen sterkere dijken), maar ingrepen in regionale watersystemen zijn overzichtelijker en gemakkelijker te financieren dan het wegpompen van water uit de 'badkuip' die ontstaat bij een gesloten systeem.

Team

Tomas Degenaar, Gert-Jan Wisse & Marijn van Oss *Bureau B+B stedenbouw en landschapsarchitectuur*,
Ro Koster & Ad Kil *RO&AD Architecten*,
Ronald Buiting *Buiting Advies*

Geselecteerde inzendingen

Een ontdekkingsreis naar Nieuw Zeeland

Hoe ziet het Zeeuwse landschap eruit als we niet meer meedoen aan de rat race van het vechten tegen de zee? Deze vraag is het startpunt van een volgens de jury krachtig ontwerponderzoek. Als we het vechten loslaten, zo spiegelen de inzenders ons voor, moeten we voortaan meebewegen en meeveren. Oftewel een terugkeer naar een natuurlijke dynamiek die Zeeland de afgelopen decennia is kwijtgeraakt. Dit heeft verschillende verschijningsvormen en tijdspaden. Zoals de vraag welk land we kwijtraken als zeespiegelstijging 'omarmd' wordt, de noodzaak van flexibel landgebruik (waarin zilte teelten en aquacultuur een prominente plek hebben) en de komst van nieuwe plant- en diersoorten die vanwege klimaatverandering in de Zeeuwse delta neerstrijken.

De jury roemt de charmante en originele verhaallijn. Het is knap hoe de inzenders met consistente beelden de vrees voor de zee omzetten in een verleidelijk perspectief. Het is bovendien verfrissend dat ze wegblijven van de waan van de dag en vanaf een afstandje naar het gebied kijken – onder meer door een nauwgezette historische analyse en een referentiestudie van andere delta's in de wereld (om zo de eigen toekomst te ontdekken). De onderzoeksvragen voor de tweede ronde zijn klip en klaar, al heeft de jury nog niet scherp welke producten het team wil opleveren.

Zeeland Zoutland Groeiland

Net als vroeger, toen de zee door 'opwas' en 'aanwas' continu veranderingen aanbracht in het reliëf en de contouren van de Zeeuwse eilanden, groeit het oostelijk deel van Zuid-Beveland (waar de dijken niet bestand zijn tegen een stijgende zeespiegel) de komende decennia 'aan'. Door de stroomsnelheid buitendijks te vertragen, zet slib zich af. De waterveiligheid neemt op die manier toe en er ontstaat een aantrekkelijk gebied voor recreatie en natuur. Naast een 'groeiland' is Midden-Zeeland in deze inzending ook een 'zout land', waarvoor Walcheren en Noord-Beveland worden omgevormd tot een bijzonder deltalandschap met een toekomstbestendige economie, een duurzame landbouw – onder meer voor de teelt van biobased materialen – en recreatie.

De jury is blij met dit concrete gebiedsplan voor het binnendijkse gebied. Het is analytisch goed

Team

Anne Seghers, Maaïke Postma & Gerben Hartgerink *RUIMTEVOLK*,
Niels Bronsgeest & Willem Capel *Tauw*

EO WIJERS
STICHTING

onderbouwd en speelt in op verschillende sectoren, problemen en thematieken. Wel geeft de jury het team twee bindende adviezen mee. Ten eerste verdient het waterveiligheidsvraagstuk meer aandacht. Ten tweede moet het groeiprincipe voor Zuid-Beveland herzien worden. Langs de Westerschelde is 100 jaar aanwas nog wel denkbaar, maar in de Oosterschelde is slibaanwas in die mate gewoonweg uitgesloten (door de Oosterscheldekering en compartimenteringsdammen zit er nauwelijks zand en slib in het water).

Zeelandia

Deze inzending zet in op herstel van het estuarium van de grote rivieren, een langetermijnbenadering die zoals gezegd de goedkeuring heeft van de jury. Vooral de streekjuryleden pleiten ervoor om deze koers nader te verkennen, omdat een open systeem waarin de rivieren vrij naar zee stromen – en waarop het landgebruik dan wordt aangepast – een reëel scenario is dat om allerlei redenen (techniek, kosten, ecologische kwaliteit, veiligheid) gunstig uitpakt.

Team

Henk Hartzema *Studio Hartzema*,
Yoran van Boheemen *Feddes Olthoff*,
Herman Mondeel *Witteveen en Bos*

De voornaamste aanbeveling – en dat was ook wel te verwachten – is dat het team in de tweede ronde verkent wat estuariumherstel betekent voor de inrichting van Midden-Zeeland, in de inzending gekenschetst om de geprivilegieerde ligging in het eilandenrijk. Wat is in het plangebied nodig om te anticiperen op een open delta? Wat is nodig om de consequenties daarvan – zoute kwel, hogere dijken, landgebruik – op te vangen? Kortom: de jury wil weten hoe deze paradigmashift het landschap van Walcheren en Beveland beïnvloedt en welke specifieke voordelen estuariumherstel met zich meebrengt. Daarnaast een dringend advies: voor het behoud van het estuarium van de Schelde moeten de inzenders de afsluiting van de Westerschelde achterwege laten.

Overige inzendingen

Grenslsloos Zee-Land

Samen sterk

De Scheldedemonding als
meervoudige ontwerpogave

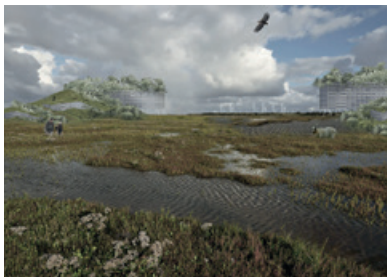
VIVA AB AQUA

4:4

omegazeedijk

Hoogtij(d)

een toekomst vol energie

Zout Zeeland, Zoet Holland.
Daar willen we wonen!

Wonen met de kracht van de
eilanden

Oostelijk Flevoland

Eerlijk is eerlijk, de jury is ietwat teleurgesteld over de vijf Flevolandse inzendingen. Een voornaam kritiekpunt betreft een schijnbaar gebrek aan kennis onder de inzenders van wat er in Oostelijk Flevoland aan de hand is. Het landschap gaat, zoals ook omschreven in de opgave, gebukt onder enorme ruimteclaims en heeft te maken met verzilting, bodemdaling en dreigende watertekorten. De jury vindt dat de voorgestelde strategieën en interventies – ondanks dat ze hier en daar mooi zijn uitgewerkt – hiervoor niet altijd een oplossing bieden.

Dit raakt aan een andere observatie. De jury betreurt het dat Oostelijk Flevoland te vaak als een ‘eiland’ wordt beschouwd en dat de verhouding tot een grotere context – ten opzichte van de Randstad, de ligging in Nederland – nauwelijks is meegenomen. Terwijl enige reflectie op de positie van Flevoland welkom is. In de provincie wordt nog altijd kwistig met de ruimte omgesprongen en verdwijnt goede landbouwgrond ten faveure van datacenters, woningbouw en legerkazernes. De jury had gehoopt dat inzenders hier stelling tegen zouden nemen door een einde te maken aan het ongebreidelde ruimtebeslag – zoals benoemd in de uitvraag – en Oostelijk Flevoland te benoemen tot sleutelgebied in onze toekomstige voedselvoorziening. Om vervolgens te laten zien wat vanuit klimaatadaptatie, bodemdaling en verzilting nodig is om dat voor elkaar te krijgen.

Omdat de plannen van aanpak voor de tweede ronde in de meeste gevallen ook niet overtuigen, heeft de jury moeten besluiten om niet drie, maar twee inzenders toegang te geven tot de tweede ronde. Daarmee neemt zij haar taak als kwaliteitsbewaker zeer serieus. Aangezien de regionale opdrachtgevers geld steken in de vervolgstudies, raadt de jury hen aan om dit publieke geld alleen te besteden aan twee inzendingen die in haar ogen kansrijk zijn: **De Flevotoop** en **Van hokjesgeest naar pioniersgeest**. De jury geeft deze teams enkele scherpe aanbevelingen mee:

- Zorg voor een stevige analyse van de opgaven waarvoor Oostelijk Flevoland staat (droogte, bodemdaling en -verdichting, verzilting) en laat als vanzelfsprekend de aangedragen oplossingen daarbij aansluiten
- Bekijk het gebied in de context van de metropoolregio, en heb oog voor de positie die Flevoland binnen Nederland heeft of moet innemen.
- Besteed voldoende aandacht aan de governance: hoe krijg je het voor elkaar, wie initieert wat, hoe verbind je bewoners?

Geselecteerde inzendingen

De Flevotoop

Team

Thijs de Boer, Johan van Ling, Charlotte van der Woude & Fruzsina Kovacs
VOIDS strategy, urbanism & landscape,
Guido van Loenen, Stefan la Grand &
Dick Scholtus Rho adviseurs voor leefruimte

Dit team legt een eenvoudig concept op tafel en herdefinieert daarmee het Flevolandse landschap. Door de Hoge Vaart en de Lage Vaart te verbinden, ontstaat een waterring. De ring zelf geldt als zoetwaterbuffer (vasthouden, doorspoelen, af- en doorvoeren), terwijl het middengebied een moderne es is voor akkerbouw en nieuwe (groente)teelten. Uithangbord zijn de negen *buitens*, waar 'duurzame agrotypen' en innovatie woonmilieus een plek krijgen. De jury noemt het voorstel compleet en mooi uitgewerkt. Ook laten de inzenders zien dat ze grip hebben op de opgaven die met name in de ondergrond spelen. Maar zoals hierboven gesteld, bestaan er twijfels of met name de buitens antwoorden geven op de gestelde vraagstukken, zoals verzilting, piekbelasting, droogte en kweldruk.

Voor de volgende ronde krijgt het team enkele aanbevelingen mee. Ten eerste vraagt de jury om het idee van gemeenschapsvorming en het aantrekken van nieuwe bewoners ('buitenlui') verder uit te werken. Waarom zijn mensen van buiten nodig en hoe zorg je dat zij een band krijgen met het landschap en een plek vinden tussen de Flevolandse? Sommige woonvormen in het plan komen bovendien duur en luxe over: wie kan dat betalen, wie wil hier wonen? Ten tweede is een strategie voor lege erven in het middengebied nodig, want dat aantal zal door schaalvergroting toenemen. Tot slot: hoe werkt het watersysteem, hoe worden de akkers in het middengebied van voldoende water voorzien?

Van hokjesgeest naar pioniersgeest

Team

Margot Overvoorde landschapsarchitect,
Anna Kozera stedenbouwkundig ontwerper,
Abel Coenen landschapsarchitect

Nogal verrassend om het oude stroomdal van de IJssel – een geomorfologische structuur die door bodemdaling daadwerkelijk zichtbaar wordt – te gebruiken om in de starre en rationele verkaveling van Oostelijk Flevoland spontaniteit aan te brengen. Om de hokjesgeest van de polder te doorbreken introduceren de inzenders ook nog een bosgordel en een Flevostad voor verdichting rond bestaande kernen.

In dit nieuwe 'pioniersland' krijgen grondeigenaren meer mogelijkheden om zelf het landgebruik te bepalen. In dit 'wilde wonen' is ruimte voor bosaanplant, oppervlaktewater, ruige natuur, boomgaarden of bebouwing. Daarbij stelt het team wel als randvoorwaarde dat bestuurders de lange

Wijers

EO WIJERS
STICHTING

termijn bewaken, door met visie en beleidskaders te zorgen dat individuele projecten en ingrepen bijdragen aan de grote publieke opgaven waarvoor Flevoland staat.

Naast de algemene aanbevelingen die eerder genoemd zijn, geeft de jury dit team drie tips mee. Is het nodig dat de pioniers (in het voorstel Suzan en Freek geheten) van buiten komen – kunnen dit niet de huidige inwoners van Flevoland zijn, als nazaten van de oorspronkelijke polderpioniers? Daarnaast hoopt de jury dat aan de lijnen waarmee de starre ordening wordt doorbroken (stroomdal, bosgordel, Flevostad), een landbouwlijn wordt toegevoegd. Tot slot een vraag: ligt in dit denken verrommeling – en dus afbreuk aan de historische kernwaarden – op de loer?

Overige inzendingen Oostelijk Flevoland

Nieuw Nederlands Polderen. Trouw aan Flevoland?!

Pioneering the future on the biobased campus Dronen

Mud Spa Lely, Landschap van S-curves en innovatie

Colofon

Landelijke jury

Berno Strootman (voorzitter), Bregje van Wesenbeeck, Mario Jacobs

Regionale jury

Freek van Riet, Derk Loorbach (Rijn-Maasmonding)

Hans Leeflang, Ellen Klein Gunnewiek (Achterhoek)

Leo Adriaanse, Jan Willem Bosch (Midden-Zeeland)

Krijn Poppe, Eva Vriend (Oostelijk Flevoland)

Tekst

Mark Hendriks

Coördinatie en uitvoering

Rosa Stapel

Bestuur Eo Wijersstichting

Annemiek Rijckenberg (voorzitter), Bert Harmelink (secretaris), Koos Seerden (penningmeester), Ingeborg Thorald, Robin Wientjes, Daan Zandbelt, David van Zelm van Eldik

Februari 2023